

Krasanka Majer Jurišić, Kristina Krulić, Ana Škevin Mikulandra

Izgradnja i uređenja kapele sv. Franje Ksaverskog u Rtiću

Krasanka Majer Jurišić
Kristina Krulić
Ana Škevin Mikulandra
Hrvatski restauratorski zavod
Služba za nepokretnu baštinu
HR-10000 Zagreb, Ilica 44/1

UDK: 725.52(497.5Rtić)(093)
Izvorni znanstveni rad/Original Scientific Paper
Primljen/Received: 25. 11. 2013.

Ključne riječi: sakralna arhitektura, kapela sv. Franje Ksaverskog, 18. stoljeće, zidni oslik, Petar Rutar, Gorski kotar

Key Words: sacral architecture, chapel of St. Francis of Xaver, 18th century, mural, Petar Rutar, Gorski kotar

Kapela sv. Franje Ksaverskog u Rtiću, kao i niz manjih crkvi i kapele u Gorskom kotaru, do sada nije bila opširnije zastupljena u stručnoj literaturi i stoga je njezin cjelovit prikaz doprinos boljem poznavanju sakralne umjetnosti toga kraja u vremenu od 18. do 20. stoljeća. Podacima prikupljenim iz arhivskih spisa pobliže je prikazana povijest kapele od njezine izgradnje, opremanja i uređenja unutrašnjosti u 18. stoljeću, radova izvedenih u 19., pa sve do zbijanja u 20. stoljeću. Uz to, rezultati provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja pojasnili su slijed oslikavanja zidova i svodova kapele, te postavljanja inventara i njegovog izvornog izgleda.

Iako do sada nisu bila provedena iscrpna arhivska i povijesno-umjetnička istraživanja kapele sv. Franje Ksaverskog u Rtiću kod Lukovdola,¹ zbog svojih je odlika, karakteristika arhitektonskog oblikovanja te jedinstva arhitekture i inventara prepoznata kao vrlo vrijedno djelo barokne

sakralne baštine Gorskog Kotara.² Izdvojeni položaj kapele u šumovitom planinskom krajoliku i njezina slikovita unutrašnjost zainteresirali bi slučajne prolaznike, a bili su povodom oduševljenja pisca Ivana Gorana Kovačića, mještana Lukovdola, koji je u prepisci s Dragutinom Tadijanovićem i Jelom Ljevaković iskazao svoju očaranost njezinim inventarom i oslicima.³ Već je u to vrijeme, u prvoj polovini 20. stoljeća, kapela bila u dosta lošem stanju, a nažalost i nakon toga je bila napuštena i neodržavana, što je prouzročilo brojna oštećenja uzrokovana ponajprije djelovanjem vlage. O tome svjedoči fotografska dokumentacija stanja i arhitekture i inventara koja se vodi od sredine 20. stoljeća.⁴ Tek 2000. godine započeli su radovi obnove koje vodi lukovdolski župnik, pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Rijeci. Od tada su nekoliko puta na teren izlazili i djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda s ciljem preventivnih restauratorskih zahvata na inventaru, a od 2011. godine i konzervatorsko-restauratorskih istraživanja unutrašnjosti.⁵

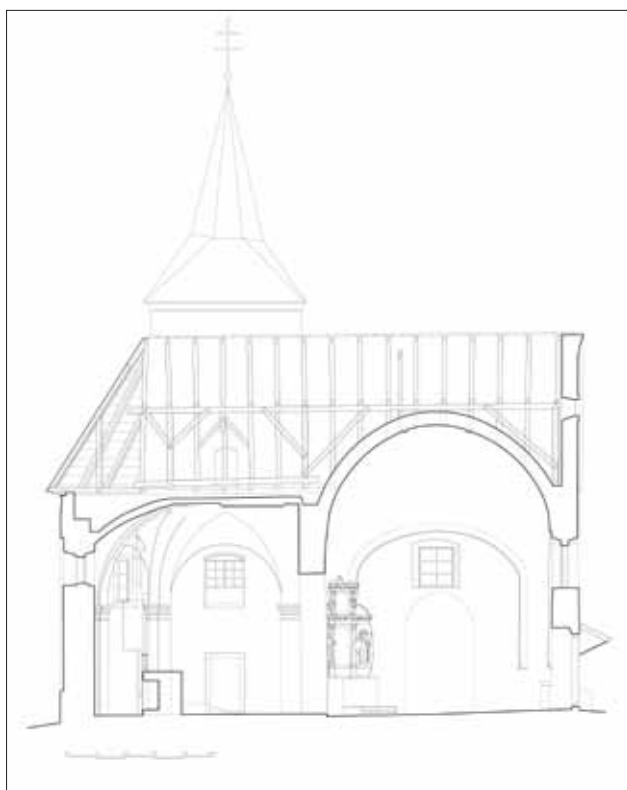
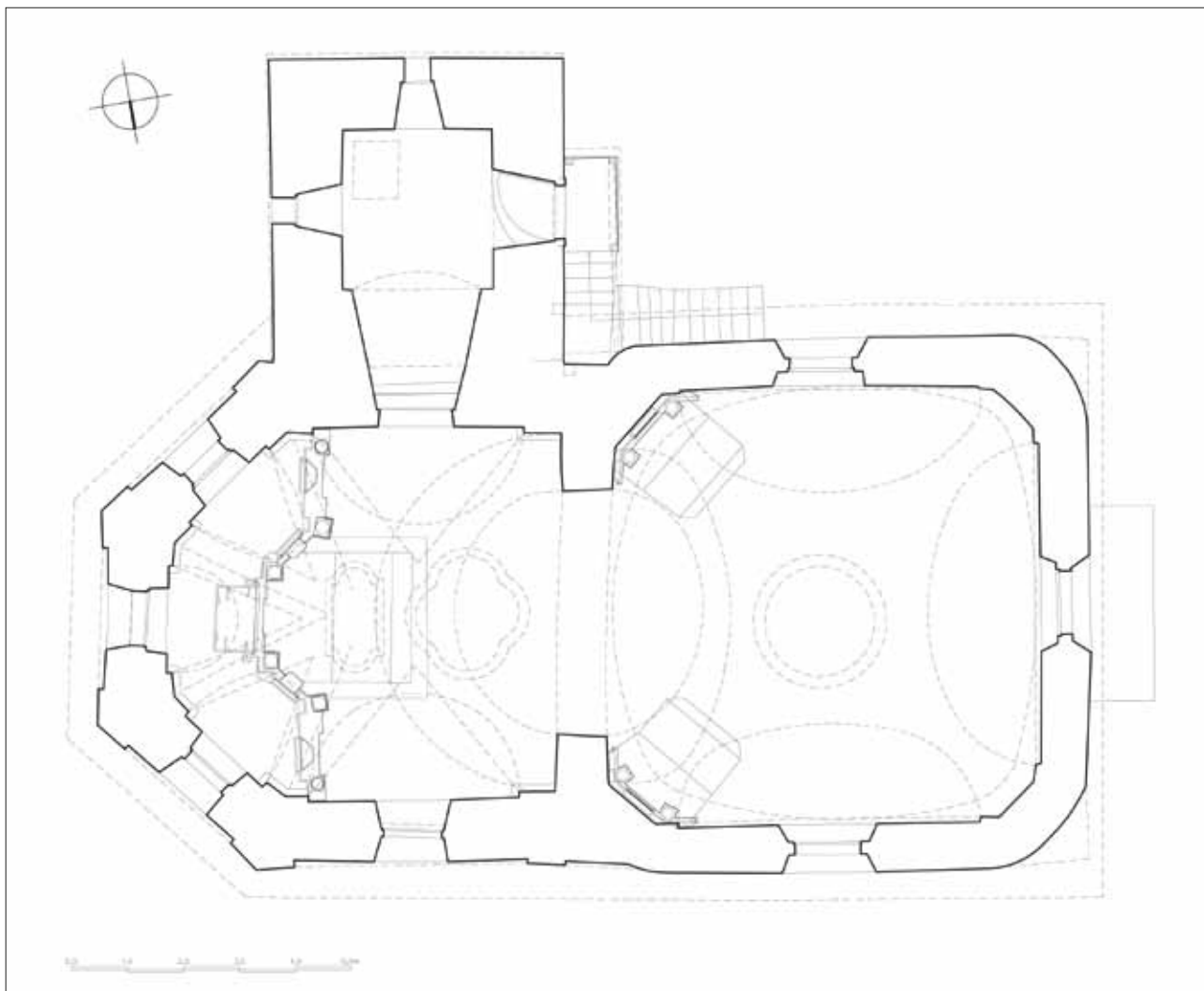
1 U stručnoj literaturi i konzervatorskoj dokumentaciji postoji pretpostavka da je zvonik kapele sv. Franje Ksaverskog u Rtiću, kao dio ranije utvrde, sagrađen još u 16. stoljeću. Vidi: Jeras Pohl, Z., Kovač, L. (1987.): *Crkva sv. Franje Ksavera u Rtiću, kraj Lukovdola – Konzervatorska studija*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, te: Antić, K., et al. (1984.): *Općina Vrbovsko: njena prošlost, njena sadašnjost*, Zagreb, 320. Taj se zaključak vodi prema bilješki u Popisu posjeda Stjepana Frankopana Ozaljskog iz 1558. godine u kojoj piše da je sredinom 16. stoljeća na Kupu postojala kamena utvrda Lukovdol, što se izgledno ipak odnosi na današnji Severin na Kupu koji je bio sastavnim dijelom lukovdolske župe, Laszowski, E. (1902): *Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana-Ozaljskoga god. 1558., Starine 30*, Zagreb, 177-211. Budući da se u istom tekstu uz utvrdu na području lukovdolske župe spominje i kamena crkva bez tornja (no ne zna se gdje je točno bila sagrađena!), u navedeno razdoblje datirala bi se sama kapela, ali ne i njezin zvonik koji je dograđen tek u 19. stoljeću. No, za sada nisu pronađeni niti materijalni niti pisani dokazi ranije građevine. Ako je ona postojala, u arheološkim istraživanjima današnjeg svetišta mogli bi se eventualno naći njezini temelji.

2 Najprije je godine 1965. upisana u registar nepokretnih spomenika kulture kotara Karlovac (Rješenje Konzervatorskog zavoda u Zagrebu od 11. 12. 1965., broj 01-180/4-1965.), a nakon toga je 1986. godine izdano rješenje o njezinoj preventivnoj zaštiti (Rješenje Konzervatorskog zavoda u Zagrebu od 11. 12. 1965., broj 01-180/4-1965.). Godine 1987. kapela je upisana u Registar spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, a danas se u Registru kulturnih dobara RH vodi pod oznakom Z-5033 i R-32 za inventar.

3 Kovačić, I. G. (1983): *Sabrana djela, sv. 5 – Pisma*, Zagreb: 30-34.

4 Najranija konzervatorska fotografska dokumentacija kapele potječe iz 1960-ih i čuva se u fototeci Uprave za zaštitu kulturnih dobara Ministarstva kulture u Zagrebu. Dokumentaciju iz 1995. i 1996. godine prikupila je Marinka Mužar, Konzervatorski odjel u Karlovcu, a vrlo detaljna fotografska dokumentacija izrađena nakon 1996. pohranjena je u fototeci Konzervatorskog odjela u Rijeci i snimio ju je Damir Krizmanić.

5 Krulić, K., Majer Jurišić, K. (2013): *Rtić, Kapela sv. Franje Ksaverskog – Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja unutrašnjosti kapele*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb. Ovom prilikom autorice članka zahvaljuju svim kolegama u radnom timu, a posebice Domagoju Mudronji, Martini Wolff Zubović i Miroslavu Pavličiću na zajedničkoj suradnji u provedenim istraživanjima. Ujedno, zahvaljujemo i gospođi Marinki Mužar, Konzervatorski odjel u Karlovcu, te gospođi Mileni Rogić, Sakralna Baština Senj (Biskupijski i Kaptolski arhiv Senjske biskupije) na svim sugestijama i pomoći.

1a, 1b Tlocrt i presjek kapele sv. Franje Ksaverskog (izradili: S. Purišić, B. Milković, M. Sabljak, MK, KO Rijeka, 2001.)

Ground plan and cross section of the chapel of St. Francis of Xavier (made by: S. Purišić, B. Milković, M. Sabljak, Ministry of Culture, Conservation Department in Rijeka, 2001)

OPIS KAPELE

Kapela sv. Franje Ksaverskog sagrađena je na uzvisini usred šume, nedaleko Lukovdola. Jednobrajna je kamena građevina, gotovo kvadratične lađe, s nešto užim, pravokutnim, trostrano zaključenim svetištem (sl. 1a, 1b). Lađa kapele nadvišena je kupolastim svodom (češkom kapom), a svetište bačvastim svodom sa susvodnicama. Izvana je kapela pokrivena krovom na dvije vode. Na jugoistočnoj strani svetišta je sakristija, iznad koje je dograđen zvonik na dva kata, zaključen piramidalnim limenim krovom. Glavno, zapadno pročelje kapele jednostavno je oblikovano, bez plastičke dekoracije, s time da su mu uglovi blago zaobljeni sve do visine krovne strehe koja je konzolno istaknuta kamenom građom, čime je naglašena širina zabatnog dijela (sl. 2). U središnjoj je osi prizemnog dijela pročelja veliki pravokutni ulaz oblikovan u žbuci, s drvenim okvirom i drvenim vratnicama od

2 Zapadno pročelje kapele sv. Franje Ksaverskog (fototeka HRZ, foto: D. Miletić, 2006.)

Western front of the chapel of St. Francis of Xavier (photo archives of the Croatian Restoration Institute /Hrvatski restauratorski zavod – HRZ/, photo: D. Miletić, 2006.)

kojih svaka ima po dvije jednostavno profilirane pravokutne uklade. Iznad ulaza je prozor, smješten u nišu ukošenih bočnih stranica i s blago povijenim segmentnim nadvojem, te poviše njega, visoko u zoni potkrovlja, okulus. Pročelje je, kao i sva ostala, bojeno bijelo. Bočna pročelja lađe također su oblikovana vrlo jednostavno, sa zaobljenim uglovima, i imaju po jedan prozor istovjetan onom na glavnom pročelju, kakav ima i sjeverno bočno pročelje svetišta. Trostrani zaključak svetišta osvijetljen je okulusom smještenim na njegovom središnjem zidu i s po jednim pravokutnim, segmentno zaključenim prozorom na bočnim zidovima. Prozorski su otvori duboko uvučeni u pripadajuće niše. Za razliku od pročelja, zidovi apsida artikulirani su lezenama. Na lezenama i trakama kojima su one u zoni ispod krovne strehe povezane oslikani su kvadri, urezani u žbuku i višekratno ličeni (sl. 3). U donjoj zoni svetišta je zidani visoki sokl.⁶

6 Današnji vanjski izgled kapele rezultat je nedavne obnove. Zaštitni građevinski radovi započeli su nakon 2000. godine na inicijativu nadležnog Konzervatorskog odjela u Rijeci, koji je radove kasnije i pratio. Godine 2006. u cijelosti je obnovljen zvonik, a 2007. izvedena je vanjska i unutarnja drenaža u sklopu koje je podignut pod u lađi kapele, razgrađene su menze bočnih oltara i demontirana je kamena škropionica koja se nalazila s južne strane ulaza u kapelu. Godine 2008. godine postavljen je novi krov, dok je 2009. uređeno južno pročelje i ulaz u zvonik. Obnova svih pročelja izvedena je 2010. godine, s time da je djelomično sačuvana stara žbuka na kojoj je, primjerice, na glavnom pročelju, s južne strane ulaza u kapelu, ostala sačuvana zidna slika s prikazom Raspeća. Prema fotografijama stanja prije i nakon izvedenih radova obnove pročelja svetišta vidljivo je da su izvorno istaknuti dekorativni kvadri bili izvedeni samo u dva reda, te da je iznad njih zidna ploha bila blago povijena prema krovnoj strehi.

3 Pročelja svetišta kapele sv. Franje Ksaverskog (fototeka HRZ, foto: D. Miletić, 2006.)

Facades of the sanctuary of the chapel of St. Francis of Xavier (photo archives of the Croatian Restoration Institute, photo: D. Miletić, 2006)

U unutrašnjosti kapele (sl. 4) uglovi lađe blago su zaobljeni i naglašeni lezenama, međusobno povezanim na takav način da na zapadnom, južnom i sjevernom zidu oblikuju segmentno zaključene slijepe arkade. Prema svetištu je lađa zaključena prostranim trijumfalnim lukom, a svi uglovi svetišta naglašeni su dekorativnim, vertikalno prelomljenim pilastrima s profiliranim kapitelima. Nije sačuvano izvorno popločenje ni lađe ni svetišta, s time da je svetište u odnosu na pod lađe povišeno za jednu kamenu stepenicu. Unutrašnjost kapele višekratno je oslikana i opremljena s tri raskošna drvorezbarena arhitektonski koncipirana oltara s bogatim ikonografskim programom. Glavni se nalazi u svetištu, a druga dva u jugoistočnom, odnosno sjeveroistočnom kutu lađe, do trijumfalnog luka. Od inventara su još sačuvane isповjedaonice i korske klupe u lađi, a u sakristiji veliki ormar.

IZGRADNJA KAPELE I UREĐENJA

U 18. STOLJEĆU

Prvi pisani spomen kapele sv. Franje Ksaverskog nalazimo u arhivskim dokumentima misijskih izvješća isusovaca u Hrvatskoj. Najstariji zapis iz 1725. godine, kada je misija uspostavljena u Lukovdolu, donosi opis okolnosti izgradnje

4 Unutrašnjost kapele, pogled prema svetištu (fototeka MK, foto: N. Vranić, 1961.)

Interior of the chapel, view towards the sanctuary (photo archives of the Ministry of Culture, photo: N. Vranić, 196.)

kapele, njezina izgleda i kulta svetca kojem je posvećena.⁷ U opisu se navodi da je Lukovdol malo i neugledno selo u Senjskoj biskupiji, na granici s Kranjskom, udaljeno od Zagreba dva dana puta. Početkom 18. stoljeća stanovnici tog sela odlučili su podići kapelicu, no nisu se mogli dogovoriti oko izbora zaštitnika, svetog Urbana ili svetog Franje Ksaverskog. Tek 1714. godine, nakon što je u Hrvatskoj strašna kuga odnijela brojne živote, odlučeno je da se kapela posveti zaštitniku⁸ protiv te opake bolesti. Kapelu je izgradio lokalni majstor, a prema predaji za svoj rad nije ništa naplatio, već mu je zagovorom sv. Franje ozdravljen vid. Uz to je i bolest kuge počela jenjavati pa su kapelu zbog vjerovanja u moći njezina svetca zaštitnika počeli pohoditi ne samo stanovnici Lukovdola, već i drugih okolnih mjesta iz cijelog karlovačkoga područja, pa i iz najudaljenijih krajeva, čak i onih pod Turcima. Od pape je dobiven puni oprost grijeha za one koji se ondje dva puta godišnje pričeste. Toliko je novca sakupljeno od zavjetnih prinosa i milodara, da su unutar jedne godine podignuti svi zidovi s krovom, a u drugoj i trećoj godini gotovo je cijela kapela dovršena; postavljena su i četiri oltara. Na poziv župnika Josipa Jurja Černija došla su i dvojica isusovaca koji su vodili ispovijed i propovijedi, pa se kapela u misijskim izvješćima navodi u još dva dokumenta, odnosno u izvještajima opata Bernar-

da Zuzorića, no u njima se ne govori o izgledu ili opremi, već se navode podatci o patronatu, misijama, ostvarenim čudima i zavjetima.⁹

U 18. stoljeću u lukovdolskoj župi,¹⁰ čiji je patron tada bio grof Oršić, uz kapelu sv. Franje Ksaverskog u Rtiću bilježi se i župna crkva posvećena Uznesenju Blažene Djevice Marije, za koju se kaže da nije jako stara, te šest, odnosno pet kapela. To su kapela sv. Ilije Proroka u Damlju, sagrađena oko 1680. godine; kapela Svih Svetih u Jadrcu iz 1663. godine; kapela sv. Petra Apostola u Osojniku iz 1649. godine; kapela sv. Antuna Opata i sv. Antuna Pado-vanskog u Plemenitašu iz 1693. godine i kapela sv. Roka, koja se spominje samo u dokumentu iz 1753. godine, a ne i kasnije. Sve su kapele zidane, vrlo skromno i jednostavno oblikovane te prilično skućene. Kao i župna crkva, slabo su opremljene i gotovo da nemaju drugih prihoda osim milodara pobožnih i siromašnih stanovnika. Tim više se prema iznesenom među njima ističe kapela sv. Franje Ksaverskog, koja je s obzirom na znatne prihode od milodara i mogla biti raskošnije opremljena. Za nju sredinom 18. stoljeća u

7 Ur. Vanino, M. (1933.): Misijska izvješća 17. i 18. vijeka (1668-1728), *Vrela i prinosi – zbornik za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima* 2, Sarajevo, 53-102: 95 i 96. Tekst je s latinskog preveo dr. sc. Šime Demo. Na podatke iz tog dokumenta poziva se i u: Burić, J. (2003.): *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Zagreb: 112-113.

8 Treba napomenuti da izbor titulara kapele nije bio izdvojen primjer na području Senjsko-modruške biskupije jer se prema riječima biskupa Ivana Antuna Benzonija u samoj senjskoj katedrali 1732. godine uvela devetnica sv. Franji Ksaverskom i to zbog kuge (Izvješće Ivana Antuna Benzonija 1741. godine u: ur. Bogović, M. (2003.): *Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, Izvješća biskupa Svetoj Stolici (1602-1919)*, Zagreb: 191-192), a isti je svetac uz sv. Jurja izabran i za zaštitnika grada Senja (Isto: 207).

9 Prijepis prvog od dvaju spomenutih dokumenata tiskan je u: Vanino, M. (1936.): *Izvješće Bernarda Zuzzeria o misijama 1724-1727., Vrela i prinosi – zbornik za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima* 6, Sarajevo, 72-107: 97, a drugi u: Vanino, M. (1940.): *Izvješće opata Bernarda Zuzorića o misijama g. 1727-1742., Vrela i prinosi – zbornik za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima* 11, Sarajevo, 116-184: 156. Dokumenti se spominju i u: Burić, J. (2003.): nav. dj.: 113. Prijevođe oba dokumenta je s latinskog napravio dr. sc. Šime Demo.

10 Lukovdolska župa ustanovljena je najvjerojatnije u drugoj polovini 16. stoljeća (Biskupijski arhiv u Senju, dalje BAS, F I br. 53 B (1753-1754), vidi arhivski prilog 1), s time da se crkvena zemlja u Lukovdolu navodi još 1486. godine, u popisu nekih crkvenih zemljišta u Modruškoj biskupiji oko Ogulina, u vrijeme kneza Bernardina Frankopana, BAS, F A br. 3. Usporedi i: Sladović, M. (1856): *Povesti biskupija II Senjske i Modruške ili Krbavske*, Trst: 73-75, Lopašić, R. (1895): *Oko Kupe i Korane*, Zagreb: 250-251, te Lopašić, R. (1894): *Hrvatski urbar*, Zagreb: 72. Postoji i pretpostavka da je župa osnovana tek 1604. godine, Burić, J. (2003.): nav. dj.: 112. U 18. stoljeću u župi je naseljeno i katoličko i pravoslavno stanovništvo koje zajedno pohodi crkve i kapele, BAS, F A br. 37: Vizitacije biskupa Čolića 1753. godine.

5 Dio otkrivenog oslika 18. stoljeća, prikaz *Kristova rođenja* na istočnoj strani trijumfalnog luka (Fototeka HRZ, foto: N. Vasić, 2012.)

Part of the discovered mural, 18th century, picture of *Christ's birth* on the eastern side of the triumphal arch (photo archives of the Croatian Restoration Institute, photo: N. Vasić, 2012)

6 Dokumentacija zatečenog stanja slikanih slojeva, zapadni zid trijumfalnog luka (izradili: K. Krulić, M. Kamenar, K. Majer Jurišić, 2013.)

Documentation on current status of painted layers, western wall of the triumphal arch (prepared by: K. Krulić, M. Kamenar, K. Majer Jurišić, 2013)

arhivskim dokumentima, istina, najprije piše da ima malo opreme (što možda ukazuje na podatak da tada još u kapelu nisu bili dopremljeni drveni oltari?), no već 1769. godine navodi se da je u dobrom stanju, dostatno opremljena nužnim stvarima i opremom. Kružnog je oblika i svodena, no nema kriptu niti zvonik, ali ima malo zvono.¹¹

¹¹ Prema podatcima kanonskih vizitacija iz: BAS, F I br. 53 B (1753-1754), BAS, F B br. 43 (1768-1769), BAS, F II br. 38 B (1771). Vidi arhivske priloge 1, 2 i 3.

Unutrašnjost kapele u Rtiću je po izgradnji, nakon 1714. godine, bila i oslikana.¹² Zidovi lađe i svetišta zaglađeni su bijelim vapnenim gletom i obijeljeni toplim svijetložučkastim tonom vapna na kojem su nacrtani jednostavni crveni posvetni križevi. U istom su sloju izvedeni i pojedini likovi

¹² Datacija slikanih slojeva kapele utvrđena je konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima provedenim 2012. godine, vidi detaljnije u: Krulić, K., Majer Jurišić, K. (2013): nav. dj.

7 Naslikani oltar s prikazom Anđela čuvara iz 18. stoljeća (fototeka KO u Rijeci, foto: T. Krizmanić, 2007.)

Painted altar depicting the Guardian Angel from the 18th century (photo archives of the Conservation Department in Rijeka, photo: T. Krizmanić, 2007)

svetaca, odnosno biblijski prizori, uokvireni naslikanim pravokutnim medaljonima ukrašenim cvjetnim elementima. Na sjevernom zidu svetišta naslikana je raskošno odjevena Marija Magdalena s otvorenom knjigom u rukama, a iznad vrata prema sakristiji naslikano je Raspeće na Golgoti s vedutom Jeruzalema u pozadini.¹³ Osluk iz istog vremena sačuvan je i na zidu trijumfalnog luka, okrenutom svetištu gdje je unutar uokvirenog horizontalnog kadra naslikano *Poklonstvo kraljeva* (mudraca) (sl. 5). U tjemenu podgleda trijumfalnog luka naslikan je krilati anđeo s kaležom u rukama te sv. Petar s južne i sv. Pavao s njegove sjeverne strane. Oko glava dvaju svetaca širi se zrakasta aureola kakvu imaju i likovi u prizoru *Poklonstva*, a pod njihovim nogama su natpisi na latinskom¹⁴ koji prate i ostale navedene oslike.

13 Istog je motiva i zidna slika sačuvana na glavnom pročelju, s južne strane ulaznih vrata.

14 Natpisi prate prikaze, no, iako su sakralne tematike, nisu izravno preuzeti iz Biblije. Primjerice, dio teksta ispisanog ispod *Raspeća* nad ulazom u sakristiju koji glasi TOLLITVR ET TERRA ET MEDIO DEVS AERE PENDET, EXTASIS HAEC CERTE NON NISI AMORIS ERAT... nalazimo među napisima u djelu Gatti Florentino, J. (1825): *Delectus poetarum – par prima*, Budimpešta: 13. Moguće je da su tekstovi preuzeti iz knjižice s glavnim vjerskim istinama i krepostima koju je u svrhu pouke neukog puka dao tiskati biskup Ivan Antun Benzoni.

Najbolje sačuvani dio zidnog oslika s početka 18. stoljeća predstavljaju naslikani oltari u jugoistočnom, odnosno sjeveroistočnom kutu lađe (sl. 6).¹⁵ Donji dio naslikanih oltara imao je zidano postolje, a menza im je bila kamena. Naslikana sjeveroistočna oltarna pala prikazuje okrunjenu Bogorodicu s djetetom, potamnjelog inkarnata.¹⁶ Pala je polukružno zaključena i uokvirena stiliziranim vegetabilnim povijenim elementima, a u njezinom je vrhu naslikan anđeo s trubljom. Na jednak je način oblikovana i naslikana pala jugoistočnog oltara koja prikazuje Anđela čuvara koji vodi dijete (Arkandjel Rafael i Tobija) (sl. 7), a istim su dekorativnim motivima bile oslikane i plitke niše još dvaju oltara koji su se u 18. stoljeću nalazili na u središnjoj osi južnog, odnosno sjevernog zida lađe kapele.¹⁷ Najstariji sloj oslika nalazimo i na svodu svetišta i na svodu lađe (sl. 8).

Površine svodova bile su svijetložučkaste, kao i štukatura svodnih medaljona unutar kojih su bili raznobojni oslici. Osim u štuko medaljonima, uokvireni oslici na svodovima bili su izvedeni i unutar naslikanih pravokutnih medaljona, odsječenih i polukružno uvijenih uglova, no za sada nije moguće točno utvrditi o kojim se prizorima radi.¹⁸

Uređenju kapele tijekom 18. stoljeća valja pridodati i njezino opremanje drvenim oltarima.¹⁹ Riječ je o tri oltara od kojih je glavni, postavljen u svetištu, posvećen sv. Franji Ksaverskom, dok su oltar sv. Barbare i oltar sv. Anđela čuvara postavljeni u lađi, lijevo i desno uz trijumfalni luk. Glavni oltar je pozlaćen i polikromiran, te zauzima cijelu

15 Oltari naslikani u jugoistočnom i sjeveroistočnom kutu lađe vrlo su rano, najkasnije nakon polovine 18. stoljeća, zaklonjeni drvenim polikromiranim oltarima. Nisu naknadno preslikavani.

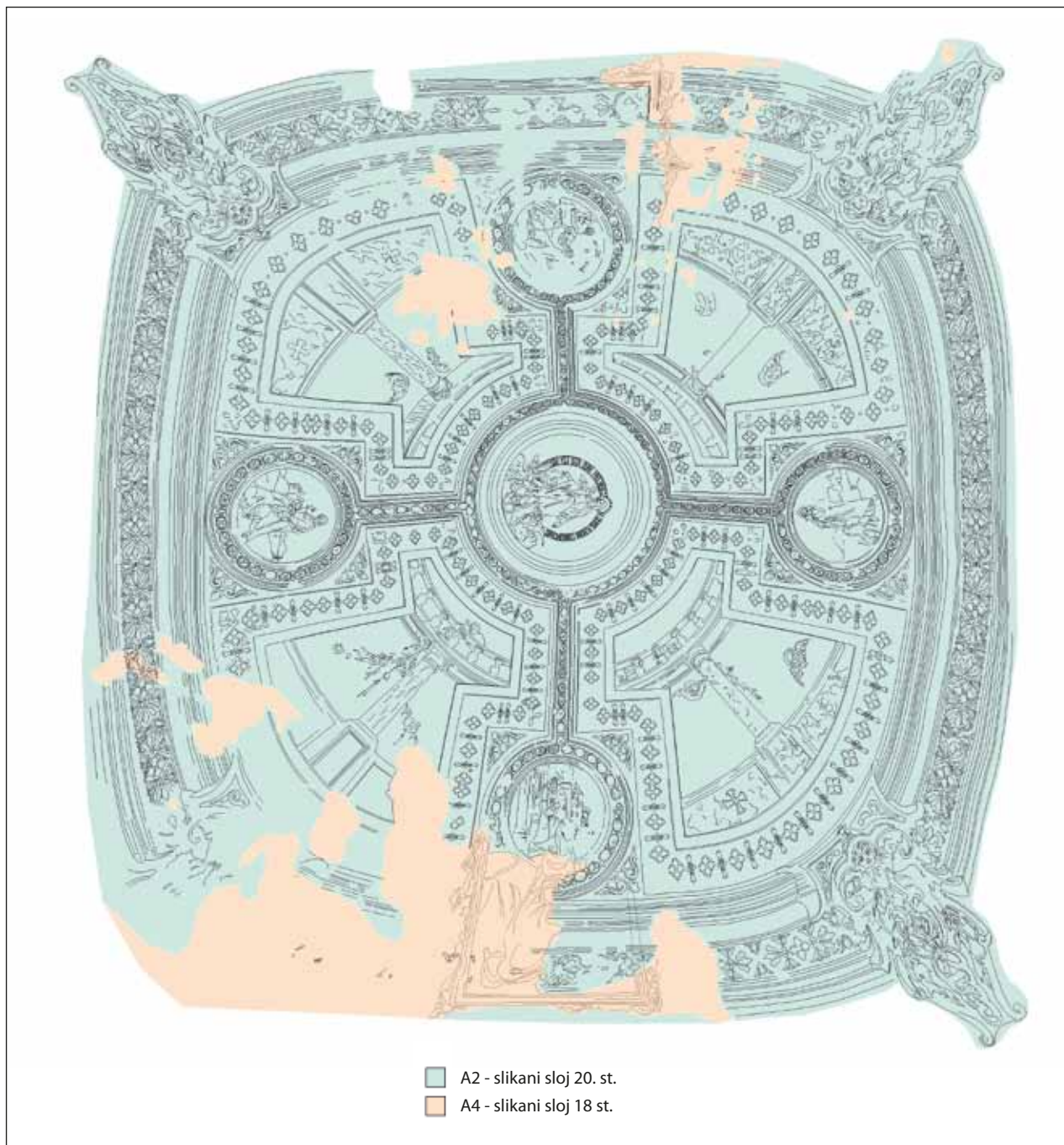
16 Nažalost, inkarnat većine likova naslikanih u ovom sloju je potamnio, a površine lica sasvim su nečitljive. Laboratorijskim analizama u tim su slojevima utvrđene ili upotreba olovne bijele ili pak smeđi željezni oksid s malo olovne kositrenožute i crvenog okera. Ti su pigmenti uslijed izlaganja topljivim sulfidima i hidrogen sulfidima skloni tamnjenju. Gettens, R. J., Stout, G.L (1966): *Painting materials - A short Encyclopedia*, New York: 175, Montagna, G. (1993): *I pigmenti, Prontuario per l'arte e il restauro*, Firenze: 70, Howard, H. (2003): *Pigments of English medieval Wall paintings*, London: 161.

17 Oltari su naknadno zazidani, a utvrđeni su provedenim konzervatorskim istraživanjima. No, već i prije sondiranja nazirao se njihov lučno zaključeni obris u žbuci. S obiju strana tih bočnih oltara na oblaku su naslikani anđeli s više krila.

18 Primjerice, na istočnom dijelu svoda lađe, nad tjemenu trijumfalnog luka, moguće je prikaz Franje Ksaverskog, a u tjemenu svoda su lebdeći likovi anđela. Na svodu svetišta nazire se bradati stariji čovjek te još jedan lik iz kojeg je kameni zid. S obzirom na to da je preko oslika iz 18. stoljeća izveden uljani oslik s početka 20. stoljeća, u sklopu istraživanja nisu sondirane veće površine u svrhu definiranja prikaza, već manje, s ciljem utvrđivanja postojanja starijeg sloja i stupnja njegove očuvanosti.

19 Riječ je o vrlo kvalitetnom i zanimljivom inventaru stilski i vremenski srodnom oltarima u crkvi sv. Marije u Moravičkim Selima. Antić, K., et al. (1984): nav. dj.: 320. Usporedi i: Perčić Čologović, I. (1981): Fortifikacijski i sakralni spomenici, u: *Gorski Kotar*, Delnice, 781-803, 799 i 800, Horvat, A. (1975): *Između gotike i baroka*, Zagreb, 382, i Horvat, A. (1982): *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 71 i 305.

Iako u arhivskim dokumentima nema spomena kada su nabavljeni i dopremljeni ovi raskošni drveni oltari, prema njihovim karakteristikama valja ih datirati u prvu polovinu 18. stoljeća. Budući da je kapela najprije imala naslikane bočne oltare s kamenim menzama, drveni oltari su postavljeni tek nakon toga, no svakako ne dugo nakon sredine 18. stoljeća. Ta se pretpostavka može opravdati i već ranije spomenutom činjenicom da su u to vrijeme dobročinstva svetog Franje Ksaverskog privlačila velik broj vjernika, pri čemu je zasigurno sakupljen i znatan milodar kojim su mogli biti plaćeni raskošni drveni oltari (glavni i dva bočna). S obzirom na impozantne mjere glavnog oltara (koji zapravo ne stane u prostor apsida, što je vidljivo i na oštećenjima pilastara nastalih tijekom njegova montiranja) i izgledno vrijeme datacije najkasnije u prvu polovinu 18. stoljeća, ostaje za provjeru nisu li izvorno bili dijelom neke druge crkve ili kapele, a da su u kapelu u Rtiču naknadno premješteni (nakon sredine 18. stoljeća). O oltarima zaseban tekst pod naslovom *Ornamentika drvenih oltara u kapeli sv. Franje Ksaverskog u Rtiču* za časopis *Portal* priprema kolegica Martina Wolff Zubović.

8 Dokumentacija zatečenog stanja slikanih slojeva, svod lađe (izradili: K. Krulić, M. Kamenar, K. Majer Jurišić, M. Čubrić, 2013.)
 Documentation on current status of painted layers, nave vault (prepared by: K. Krulić, M. Kamenar, K. Majer Jurišić, M. Čubrić, 2013)

visinu i širinu apside (sl. 9). Dvokatan je, s time da niži gornji dio sa strana zaključuju razlomljene zabatne atike i baldahin u sredini. Središnji dio oltara uokviruju tordirani stupovi koji se skladno stapaju s cjelinom, a njegov retabl u zoni menze podupiru dva atlanta, do kojih su prostrana vrata ophoda. Sve slobodne plohe na oltaru ukrašene su rezbarenim elementima, ornamentalnim viticama akanta i manjim dekorativnim motivima. Skulptura titulara, sv. Franje Ksaverskog, postavljena je u središnju duboku lučno

zaključenu nišu prvog kata s time da u istoj niši postoji i sustav kolotura kojim se po potrebi mogla spuštati i sveta slika, a iznad nje je skupina Krunjenja Bogorodice. S lijeve i desne strane te središnje vertikalne osi oltara, također u niše postavljene su skulpture sv. Ignacija Lojolskog i Alojzija Gonzage, odnosno na višem katu sv. Mateja apostola i sv. Petra te sv. Pavla i sv. Šimuna apostola. Uz posljednje, sasvim lijevo, odnosno desno na gređu nalaze se sv. Apolonija i sv. Barbara, dok su u krajnjim bočnim nišama nižeg

9 Glavni oltar (fototeka KO u Rijeci, foto: T. Krizmanić, 2000.)

Main altar (photo archives of the Conservation Department in Rijeka, photo: T. Krizmanić, 2000)

kata, nad ophodima, smještene skulpture sv. Ladislava i sv. Stjepana, ugarskih kraljeva.

Drveni oltari smješteni do trijumfalnog luka također su bogato rezbareni, pozlačeni i polikromirani te ukrašeni marmorizacijom. Njihova izvedba je nešto jednostavnija od one glavnoga oltara, no sva su tri stilski i oblikovno potpuno srodni. Kod bočnih oltara valja istaknuti i njihove vrlo kvalitetne oltarne pale (ulja na platnu) te skulpture (na sjeveroistočnom oltaru postavljene su skulpture sv. Ivana Nepomuka i sv. Nikole, a na jugoistočnom sv. Antun Padovanski i sv. Antun Pustinjak). Na središnjoj pali oltara sv. Barbare prikazana je svetica u punom liku, a na atici slika nedostaje, dok su na središnjoj pali nasuprotnog oltara naslikani sv. Anđeo čuvar i dječak, a iznad njih je slika sv. Apolonije.

Menze svih triju oltara ukrašavale su²⁰ bogato rezbarene i pozlaćene drvene relikvije te svijećnjaci.

Od drvenog inventara treba izdvojiti i sakristijski ormar i dvije ispovjedaonice koje se po detaljima svoje dekoracije (kombinaciji četverolista i pravokutnih uklada s upisanim polukrugom na kraćim stranicama), te načinu oblikovanja lomljenih trokutastih zabata koji ih zaključuju, mogu datirati čak i u kraj 17. stoljeća, što bi značilo da su u kapelu mogle biti dopremljene iz neke starije crkve.

KAPELA U 19. STOLJEĆU

Povijesnih dokumenata iz 19. stoljeća o kapeli nije pronađeno mnogo, tek dva. Budući da se u kapeli sv. Franje Ksaverskog svake godine održavalo proštenje i to drugu

nedjelju po Miholju, a godine 1873. na snazi je bila opća zabrana Biskupijskog ordinarijata u Senju za takva događanja zbog opasnosti od širenja kolere, tadašnji je lukovdolski župnik Vojtić Vančina tražio upute iz Senja smije li u kapeli održati misu i na to je dobio pozitivan odgovor.²¹

Pretpostavka je, stoga, da se u 19. stoljeću gradi drugi kat zvonika s većim prozorskim otvorima, a svetište izvana dobiva novi dekorativni element okomitih lezena, u gornjem dijelu povezanih trakama. Povisuje se i svetište, čime je njegova vanjska visina izjednačena s visinom broda, te su oba prostora pokrivena zajedničkim dvoslivnim krovom.²² Zajedno s izvođenjem novog krova došlo je i do promjena u oblikovanju glavnog pročelja crkve i njegovog današnjeg izgleda. Ovim se podacima može pridodati i činjenica da je i prvi kat zvonika također izgrađen tek u 19. stoljeću, s obzirom na zapise u arhivskim dokumentima koji negiraju postojanje zvonika tijekom 18. stoljeća, kao i na rezultate konzervatorsko-restauratorskih istraživanja²³ koji idu u prilog tome da je kapela izvorno i na južnom bočnom zidu svetišta imala prozor koji je izgradnjom zvonika nad sakristijom preoblikovan u otvor pjevališta s drvenom ogradom. I u unutrašnjosti kapele utvrđeno je da postoje jasni tragovi promjena nastalih u ovom razdoblju. To su preslik baroknog zidnog oslika u cijeloj kapeli te popravci

21 BAS, 1873/1247 i BAS, 1873/1594.

22 Jeras Pohl, Z., Kovač, L. (1987): nav. dj. Današnji je krov rezultat naknadne preinake jer je izvorno krovšte lađe i svetišta po svemu sudeći bilo razdvojeno i prekriveno drvenom šindrom, te vrlo vjerojatno strmije.

23 Na katu zvonika ispitana je građa zapadnog i istočnog zida i njihov spoj s južnim zidom svetišta kapele. Pokazalo se da mješovita građa zvonika nije vezana uz kamenu građu zida svetišta, a između njih je ostala sačuvana i jasno vidljiva reška. Otvor prema svetištu (uokviren drvenim okvirom s ogradom) izgledno je nastao naknadno, povećanjem ranije postojećeg otvora, moguće prozora identičnog onom na sjevernom zidu svetišta kapele.

20 Popis starinskih i umjetničkih crkvenih predmeta u župi Lukovdol, od 20. veljače 1941. godine. Također i: Jeras Pohl, Z., Kovač, L. (1987): nav. dj.

10 Središnji medaljon svoda lađe s prikazom *Bezgrešnog začeća* (Fototeka HRZ, foto: N. Vasić, 2012.)

Central medallion of the nave vault with a picture of the *Immaculate Conception* (photo archives of the Croatian Restoration Institute, photo: N. Vasić, 2012)

i preinake oltara, na zidovima lađe i svetišta novonaslikani crni stilizirani posvetni križevi okruženi tirkiznim i blijedoružičastim listićima, kao i neke manje promjene, primjerice odsijecanje lezna²⁴ u sjeverozapadnom i jugozapadnom kutu lađe. Na istočnoj strani svoda svetišta, točno ispred glavnog oltara, pronađena je i ispisana godina zidnog preslika: 1830.²⁵ Otkriveni su još neki natpisi koji pripadaju istovremenom uređenju kapele, a nalazimo ih uz preslike baroknih oslika i to redovito kao ponovljeni tekst iz 18. stoljeća.²⁶ Na preslicima su korištene vrlo slične boje kao i na izvornom osliku.

Godine 1902. sastavljen je dopis kojim se Biskupijski ordinarijat u Senju obavještava o stanju kapele. Naime, devet godina ranije kapela je radi trulosti krova i zvonika zatvorena. Nastojanjem mjesnog trgovca Ivana Kovačića sastavljen je odbor za popravak i sakupljanje milodara, pa je u jesen 1901. obnovljen zvonik, a 1902. je izrađen troškovnik za popravak krova, no budući da je tadašnji župnik Franjo Kralj zadržao novac koji je za kapelu namijenila obitelj Vranyczany, za radove nije bilo dovoljno

sredstava.²⁷ U istom spisu priložen je i odgovor Biskupskog Ordinarijata Senjskog i Modruškog, od 12. srpnja 1902. godine. Njime se župniku nalaže da odmah vrati sav novac i to u iznosu od 200 forinti, koliko je pokojni Vranyczany oporučno ostavio za popravak kapele jer „kapela potrebuje novac za neodgodivi svoj popravak“. Spis od 17. listopada 1903. godine²⁸ donosi podatke o iznosu do tada utrošenog novca te se njime odobrava isplata novih sredstava i sakupljanje milodara u svrhu popravka bočnih oltara i obnove svoda lađe.

PETAR RUTAR I OSLIKAVANJE KAPELE POČETKOM 20. STOLJEĆA

Svod lađe kao i svod svetišta doista su u tom periodu i bili oslikani, i to kvalitetno izvedenim biblijskim prizorima smještenim unutar štuko i naslikanih medaljona. Također, kao što je u spomenutom spisu iz 1903. godine i najavljeno, popravljani su i preslikani i drveni oltari. Zidovi kapele oslikani su jednostavnim dekorativnim geometrijskim uzorkom kvadara i šabloniziranih vegetabilnih ornamenta, a na podgledu trijumfalnog luka izvedeni su stilizirani biljni ornamenta, motivi mladenačkih glava s krilima i reminiscencije na antičke vaze. Radi se o danas postojećem osliku koji je mjestimično oštećen, ljsuska se i otpada te neki dijelovi nedostaju.

²⁴ Donji dio lezne koso je odsječen na visini od oko 140 cm i oblikovan u žbuci koja kao prvi sloj naliča nosi nalič 19. stoljeća, a formom nalikuje na kosi istak dobiven na oba kraja glavnog pročelja kapele prilikom postavljanja novog dvoslovnog krova.

²⁵ Na profilaciji izduženog pravokutnog štuko okvira crvenim slovima na oker podlozi napisano je: ... AM ?OMI ET PRAVIC ?? ... L. 12 LULGIO 183?. Natpis je prekriven blijedim svijetlosivim naličem na kojem je početkom 20. stoljeća izveden geometrijski oslik.

²⁶ Primjerice, na zapadnoj strani okvira središnjeg medaljona svoda svetišta je natpis SANCTA TRINITAS UNUS DEUS – *Sveto Trojstvo, jedan Bog*, preličen početkom 20. stoljeća. Ispod tog su natpisa vidljivi tragovi starijih slova iz 18. stoljeća.

²⁷ BAS, 1902./1078. Dokument je sastavio V. Čavež u Lukovdolu 7. srpnja 1902. godine.

²⁸ BAS, 1903./1538. Dokument je sastavio V. Čavež u Lukovdolu 17. listopada 1903. godine.

12 Unutrašnjost ckeve sv. Egidiji u Ribjeku, pogled prema svetištu (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije).

The interior of the Saint Gilles Church in Ribjek, the view toward the sanctuary (Public Institution for Cultural Heritage Protection of Slovenia).

identičan onome na oslicima na svodu svetišta. Boje korištene na odjeći likova su jarke, dok su pejzaž i arhitektura slikani pastelnim tonovima.

Na zidu trijumfalnog luka okrenutog prema lađi prizor je Bogorodice na prijestolju s predstavnicima pravoslavne i katoličke Crkve (sl. 11). Ispred Bogorodice je rastvorena knjiga s ispisanom datacijom dovršetka oslika, 28. lipnja, i potpisom njegova autora, slikara Petra Rutara.²⁹ Dan kasnije, 29. lipnja 1904. godine, od Biskupskog ordinarijata u Senju pismeno se traži da 10. srpnja iste godine budu blagoslovljena dva popravljena oltara i nove slike u lađi kapele sv. Franje Ksaverskog kod Lukovdola. Isto je dopisom od 5. kolovoza odobreno.³⁰

29 Petar Rutar (Cerkna, 1856. – Osilnica, 1955.), slikar, kipar i graditelj oltara. Školovao se u Tirolu, a poslije završetka školovanja ondje je i radio, da bi se potom nastanio u Osilnici i otvorio vlastitu radionicu. Osim na području Slovenije bio je vrlo aktivan i na području Hrvatske (u Zagrebačkoj nadbiskupiji radio je u Ivanić-Gradu, Donjoj Zelini, Ludini, Mikloušu, Ilovi, Odri, Gornjem Raiću, Gornjim Bogičevcima, Starom Petrovom Selu, Novoj Kapeli i drugim crkvama), no u stručnoj literaturi njegovo djelovanje nije do sada iscrpnije obrađeno. Vidi: Lukinović, A. (2007): *Župa Ivanić Grad*, Zagreb: 127-129. Također: Štefanič, B. (2008): Mojster ki je držal dano besedo. 60 let od smrti slikarja Petra Rutarja, *Družina* (21-25. svibnja 2008.), Ljubljana, 19.; Koci, I. (2010): Problemi sanacije donje zone oltara sv. Barbare u crkvi Uznesenja sv. Marije u Kloštar Ivaniću, *Portal 1*, Zagreb, 193-200.

30 BAS, 1904./929.

Iako je spomenica župe Lukovdol izgubljena, u *Popisu starinskih i umjetničkih crkvenih predmeta u župi Lukovdol*³¹ postoji prijepis njezinog dijela iz 1901. godine. Naglašava se da su u kapeli vrlo stari oltari, drveni i „prevučeni srebrom i zlatom“, a spominju se i vrijedni relikvijari. U *Podacima župa*,³² sastavljenim 1925. godine, navode se samo dva vrlo stara relikvijara s moćima mnogih svetaca i piše da „kapela isprava nema“.

ZAKLJUČAK

Novi podatci izneseni u ovom tekstu rasvijetlili su neke od ranijih pretpostavki o povijesnom razvoju kapele, a istovremeno su i prilog za bolje poznavanje i razjašnjavanje datacije ne samo ove, već i susjednih kapela izgrađenih na području lukovdolske župe. Pokazalo se da su već u 17. stoljeću bile sagrađene neke od njih, što svakako predstavlja zanimljiv podatak i polazište za daljnja istraživanja sakralne baštine Gorskog kotara. Primjerice, barokni oslik oblikovnih

31 Dokument je izrađen 20. veljače 1941. godine, a ustupila nam ga je Marinka Mužar, Konzervatorski odjel u Karlovcu, zajedno s još nekim arhivskim spisima korištenim u istraživanjima. Ovom prilikom još jednom joj zahvaljujemo na svim sugestijama i pomoći.

32 BAS, R 31.

značajki podudarnih sada istraženom u kapeli sv. Franje Ksaverskog u Rtiću nalazimo i u drugim crkvama na tom području. Sličnim je rukopisom oslikana i unutrašnjost crkve pravoslavnog manastira u Gomirju,³³ također početkom 18. stoljeća, oko 1720. godine, pa i kapela u Osojniku iz sredine 17. stoljeća,³⁴ što će potvrditi naknadna i detaljnija konzervatorsko-restauratorska istraživanja. Riječ je o pučkom zidnom slikarstvu rustičnih osobina, a njegov značaj sagledava se s obzirom na ukupno, vrlo skromno, umjetničko stvaralaštvo i oblikovanje kulturnog pejzaža cijelog tog kraja u vrijeme baroka. Neznatna umjetnička vrijednost tog prvotnog oslika zasigurno je bila uvjetovana činjenicom da se radi o tada vrlo slabo naseljenom prostoru Gorskog kotara, odnosno dijela Modruške biskupije gdje su i prihodi bili vrlo slabi, ili gotovo nikakvi,³⁵ pa stoga niti sredstva za izgradnju i opremanje sakralnih građevina nisu mogla biti značajna. No, da se ne radi o izdvojenim primjerima svjedoče i sakralne građevine susjedne slovenske župe Oslinica.³⁶ To su crkva sv. Duha u Žurgi koju s rtićkom kapelom osim zidnog oslika povezuje i tlocrtna organizacija lađe i svetišta, te crkva sv. Egidija u Ribjeku (sl. 12) u kojoj su sačuvani naslikani oltari, vrlo slični onima u Sv. Franji Ksaverskom, i gotovo jednako oblikovani drveni, bogato polikromirani oltari: glavni oltar sv. Egidija koji je krajem 17. stoljeća dao izraditi župnik Janez Jakob Roth i dva bočna oltara koje je naručio njegov nasljednik Peter Janež. Upravo se ti barokni oltari u Rtiću,³⁷ a i oni u Ribjeku, unatoč pojedinim rustikalno izvedenim elementima, svrstavaju među najvrjednija umjetnička ostvarenja toga kraja u 18. stoljeću.

Osim na prvi pogled vidljivih već navedenih elemenata unutrašnjeg uređenja kapele, i prema njezinom se tlocrtu može zaključiti da je ovdje riječ o izričaju karakterističnom za razdoblje 17. i 18. stoljeća,³⁸ odnosno naznakama baroknog stila, čitljivim u tendenciji sažimanja prostora lađe i zaobljavanju uglova njezinih pročelja, izgradnji sakristije

uz južnu stranu svetišta i oblikovanju strmijeg krovišta pokrivenog šindrom, razdvojenog na ono nad lađom i ono nad svetištem. Također i položaj kapele na uzvisini podalje od samog mjesta³⁹ i izbor titulara⁴⁰ idu u prilog činjenici da je ona sagrađena u vrijeme 18. stoljeća. Važno je s druge strane napomenuti da je u njezinoj unutrašnjosti, unatoč baroknom artikuliranju prostora lađe i svetišta (odnosno formiranju dekorativnih plitkih, segmentno zaključenih slijepih arkada na zidovima lađe i dekoriranju svetišta pilastrima bogato profiliranih kapitela) i dalje vrlo jasna tradicionalna podjela na lađu i niže svetište, odvojeno trijumfalnim lukom.

Uz navedeno, za vrednovanje kapele sv. Franje Ksaverskog u Rtiću svakako valja istaknuti i oslik s početka 20. stoljeća koji je potpisao Petar Rutar (izgledno je on bio autor ne samo zidnog oslika, već i preslika oltara). Do sada njegov rad u tom kraju nije bio zabilježen u stručnoj literaturi,⁴¹ a iznova povezuje rtićku kapelu sa sakralnom baštinom u Oslinici gdje je Rutar krajem 19. stoljeća izradio oltare u župnoj crkvi, te u crkvi sv. Miklavža u Spodnjem Čačiću i crkvi sv. Vida u Bosljivi Loki.

Angažiranje Rutara, za kojega se gotovo može reći da je bio lokalni majstor i do tada se prvenstveno bavio izradom oltara, a ne nekog drugog umjetnika možda sklonijeg zidnom osliku, pokazalo je još jednom, kao što je bilo i sa stvaralaštvom 18. stoljeća, da kapela sv. Franje Ksaverskog u Rtiću te moguće i druge kapele Gorskog kotara, toga krajnjeg zapadnog dijela nekadašnje Modruške biskupije, nije bila građena i uređivana s utjecajem koji bi dolazio iz biskupijskog središta ili bi svjedočio o jedinstvenom ukusu naručitelja, već prvenstveno preuzimanjem postojećih tendencija razvoja umjetničkih prilika iz neposredne blizine, odnosno iz istočnih područja Kranjske gdje se navedene stilske odlike bilježe ranije.

PRIJEPISI ARHIVSKIH DOKUMENATA

Prilog 1.

Prijepis dokumenta BAS, F I br. 53 B (1753-1754)

Annotatio et explanatio parochiae Lukodollensis ac ecclesiarum in ea sitarum

Parochia mea appellatur Lukodollensis, in Comitatu Zagrabiensi sita; ecclesia matrix est Beatissimae Virginis Mariae sub titulo Assumptae, in Dioecesi Modrussiensis, antiqua, ante annos 180 erecta.

Patronus et collator hujus parochiae est illustrissimus dominus comes ab Orssich, Sacrae Caesareo Regiae Maie-statis colonellus et camerarius.

39 Horvat, A. (1982): nav. dj.: 65.

40 Mirković, M. (1994): *Barokna sakralna ikonografija na području Zagrebačke biskupije*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb, 129-151: 144.

41 Vidi bilješku 29.

33 O tome u: Orlović, S. (2011): *Manastir Gomirje*, Beograd Karlovac: 73-77. Za podatke o manastiru Gomirje vidi: Radeka, M. (1975): *Gornja krajina ili Karlovačko vladništvo*, Zagreb: 228-235, te Kašić, D. (1996): *Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji*, Beograd.

34 Podatak je, temeljem otvorene manje površine sačuvanog dijela starijeg sloja oslika, iznijela Gordana Grčić Petrović, KO Rijeka. Rezultat tog nalaza može se usporediti prema snimkama pohranjenim u fototeci istog konzervatorskog odjela.

35 Bogović, M. (1996): Sadržaj izvješća senjsko-modruških biskupa u Rim od 1602. do 1919. godine, *Senjski zbornik* 23, Senj, 161-196., Bogović, M. (2001): Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske II. Novi vijek, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 7, Zagreb, 33-112.

36 Vidi: Zapiski Marijana Zadnikarja, Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino, INDOK center (zbirka zapiskov), Slovenija. Također: Ožura, J. (2009): Župnija Oslinica: v deželi Petra Klepca, Ljubljana.

37 Antić, K., et al. (1984): nav. dj.: 320. Usporedi i: Perčić Čolović, I. (1981): nav. dj.: 799 i 800, Horvat, A. (1975): nav. dj.: 382, i Horvat, A. (1982): nav. dj.: 71 i 305.

38 U Hrvatskoj se krajem 17. i u 18. stoljeću javlja niz centralnih prostora od kojih je jedan četverokutne osnove s odrezanim uglovima, svođen kupolom, a u njemu je „upisan križni tlocrt prostora s bočnim kapelama. Ta složena forma jednostavnije je interpretirana od domaćih graditelja i reducirana na kvadratni tlocrt s odrezanim uglovima bez bočnih kapela, s kraćim dijagonalnim stranicama“, Cvitanović, Đ. (1985): *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja*, Zagreb, 100-119: 103. Usporedi i s tlocrtima kapela i crkava baroknog razdoblja na području Zagrebačke nadbiskupije, Cvitanović, Đ. (1994): *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja i Tipologija crkava, u: Sveti trag – devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, Zagreb: 233-257 i 258-270.

Ecclesia parochialis est structurae oblongae, sine fornice, murata et non adeo vetus, angusta, nec valens in concursibus majoribus medium populum capere, et ideo indiga reparatione, sed ob paupertatem incolarum reparari nequit; necessarijs ornamentis prout deceret domum Dei caret, supellectilia admodum pauca habet, et nihil aliud praeter 3 calices et aliquot casulas cum albis simplicibus atritis; nam nullos proventus habet nec ex capitali, nec ex fundis ullis, nec ex legatis, nec ex criptis, quae nec dantur, cum in ipsa petra aedificata sit, sed solum ex pietate incolarum affertur in granis quaedam eleemosyna parva, quae convertitur in prandia sacerdotum diebus solemnibus inservientium paenitentibus et ad asseres clavosque pro tecto necessarios.

Domus parochialis est valde angusta, lignea, continens solum duo cubicula parva pro uno vix sacerdote comoda, unde dum exteri sacerdotes in solemnitatibus conveniunt, in alia domo aut in horeo pernoctare coguntur. Quam domum parochiani sumptibus parochi tenentur tegere.

Parochus nullos alios proventus habet, nisi solum sapes in tritico et mileo, ac in nullo alio frumento, annue a parochianis contribui solitos; quolibet vero anno parochus universim aquirit in tritico metretas hujus parvae mensurae 70, dico septuaginta, in mileo 50, dico quinquaginta, non a domibus, sed a personis pendendas, caeterum nullos alios proventus habet, quia nec fundum ullum alium possidet, excepto unico hortulo, ex quo pro usu suo nulla alia legumina capit ob angustiam terrae, nisi caules, et unicum foenile lapidosum, quod nec pro unius equi intertentionem sufficit; caetera vero aliunde procurare debet; arbores frugiferas nullas habet, quia terra et locus pro similibus implantandis desideratur; pascua nulla propria, sed communia; terreni 4tam habet partem sessionis, quod non parochiani, sed ipse parochus excolit, prout in istis partibus solet mensurari; in quo aliud frumentum inseminat nisi triticum et mileum; fructum accipit in tritico hujus mensurae quandoque 20, quandoque 10, ad summum 25, milei 18, ad summum 24, quod ipse suis sumptibus in horeo tritulari curat. Istud frumentum non venditur, sed convertitur pro usu domus propriae et nec sufficit; redditus parochiales dum maximo praetio venditur frumentum antellatum se extendunt in florenis Reinensibus 100; in vino autem tum ex stolla proveniente, tum ex commemorationibus, tum ex domesticis vineis, floreni 50, caeterum ad hospites et ad usum proprium convertit. Ligna focalia habet ex silva domini, propriam nullam habet, imo nec palisecium ullum, quae ligna parochiani conducunt, non ex obligatione, sed pro solutione; palos necessarios pro vineis et sepibus a subditis domini emere debet. Straminis currus 4 aut 5 parvulos habet, prout sunt in ista patria lapidosa, quem homo in dorso deffere posset. Ex vineis propriis parochialibus aquirit urnas quandoque 30, ad summum 60, continentes mezzanas hujus loci 16; commemorationes autem sunt ad

libitum hominum; nam plurimi eorum jam cessarunt contribuere. Apes nullas possidet. Butirum et caseum emere debet. Panem pro usu suo domi confici curat. Altilia alia praeter parvas galinas intertenere nequit, carne bubalina solum tempore auctumnali utitur, alijs temporibus non, ob distantiam civitatis Carlostadiensis, ubi venditur; idcirco emere et exsiccare debet alijs temporibus anni sumendas. Lanam nullam habet quia ovibus ob inopiam foeni est destitutus, aliunde autem nihil aquirit. Domus suorum parochianorum in vigilia Nativitatis Domini sitas in Lukovdoll et propinquas benedicere solet, ac in vigilia Epiphaniae Domini et infra octavam alias per parochiam, ex quo pro suo fatigio liberaliter aliqui offerunt parochiani suo pastori unum fasciculum de canabibus libras circiter 30, aliqui frustillum de carne sicca, aliqui nihil. Decimas nullas trahit, nec a parochianis, neque aliunde, sed omnes ab antiqua consuetudine dominium trahit.

A stola baptismatis cedunt a 1mo infante qui inungitur novo crismate et oleo sacro grossi 6, ac semper descendendo ordine minuitur unus solidus donec ad 30mum devenitur, postmodum autem ab unoquoque infante cedit azymus unus valoris unius palturae Hungaricae. A copulatione sponsorum cedunt x 7; dum autem educitur e parochia propria ad aliam sponsa, cedunt mariani 4. Ab introductione puerperae sacerdoti cuicumque tandem benedicti cedit unus solidus. Introductio neo nuptae in hac parochia non est consueta. A sepultura senioris cedunt duae urnae musti sive vini novi, cum obligatione sacri. A sepultura junioris, si deducitur a domo, urna media, atque ideo vinum accipere debet, quia peccuniam nunquam acquirere potest. Pro fatigio, dum excurit ad inungendum infirmum, cedit urna media. Officium defunctorum non est consuetum. A precibus, benedictionibus, benedictione agnucolorum, carniurn, azymorum aut ovorum nihil cedit. Sacra fundata nulla habet, imo pro alijs sacris paucissimam eleemosynam per annum aquirit ob paupertatem incolarum, et si quid offertur, consuetum est in x 12 stipendium.

Dominium terestre nihil pendit parochus, stipendia nulla habet. Subsidium annuum habet in florenis Reinensibus 10 x 52; excurens parochus aut sacerdos ad filialem ecclesiam a parochiano rustico habet miserum prandium, apud aliquam 10, apud aliquam septies aut sexies, quandoque autem nullum. A dominio neque titulo foundationis neque titulo liberalitatis quidquam penditur parochus. Molendina nulla, pascua nulla habet.

Filiales ecclesias habet sex, hinc inde situatas et muratas. Prima est sancti Francisci Xaverij, distans a matrice quadrantem horae 1, structurae circularis cum fornice, absque turri, cum parvula campana, nova, erecta ante annos 40; haec instructa non est omnibus necessarijs, supellectilem valde paucam habet. Quam ex voto tempore pestis animalium parochiani erexerunt.

Secunda est sancti Rochi, nova, reaedificata ante duos annos, distans a matrice duobus quadrantibus, structurae simplicis, angusta, absque fornice et campana, nulla adhuc supellectili provisiva; nam prior ob ruinam deserta fuit; reaedificata est labore incolarum.

Tertia est sancti Eliae Prophetae, non adeo vetus, aedificata simpliciter ante annos 70 per populum, promotore et adiutore defuncto quodam Nicolao Szlivacz; distans a matrice una hora; instructa turi parva simplici et duabus campanulis, tribus calicibus cum apamentis atritis; fundum nullum habet; eleemosynam admodum exiguam; reparatione indiget; caetera supellex desideratur.

Quarta est Sanctorum Omnium, aequalis structurae et distantiae, instructa unico calice simplici, una casula renovata et alba; erecta ante annos 90 a populo illius loci contribuente eleemosynam et operam; in simili statu sicut prior, sancti Eliae.

Quinta sancti Petri Apostoli, parva et exigua, erecta per incolas loci ante annos 104; solum uno calice et unica casula nova, altera atrita, instructa. Supellectilem nullam habet, reparatione magna indiget. Distat hora 1 1/2.

Sexta est sancti Antonij Abbatis simul et Paduani, versus occidentem situata, distans a matrice hora 1; parva et

exigua, absque fornice, cum campanili et unica campanula, erecta ante annos 60 per populum, promotore praefato Nicolao Szlivacz; eleemosinam paucam annuam habet; instructa unico calice simplici et casula atrita cum alba; supellectilem nullam aliam habet.

Hae omnes praefatae filiales sunt muratae, nullum alium patronum habent nisi pauperes incolas; idcirco in statu misero existunt. Proventus alios habent nullos, praeter exigua grana annue obvenientia. Capitalia nulla, fundos nullos atque legata nulla.

Atque haec est fidelis et sincera explanatio omnium ecclesiarum et ad eas pertinentium parochiae Lukodollensis et reddituum parochialium.

Petrus Krizmanich, parochus Lukodollensis, m. p.

Prilog 2.

Prijepis dokumenta BAS, F B br. 43

V. Lukovdolinum

In Diaecesi Modrussiensi seu Corbaviensi, Districtu Transalbiano, Comitatu Zagrabiensi, jurisdictione vero illustrissimi domini comitis generalis brigaderij ab Orsich, habens animas 2267, quibus providet parochus cum uno cooperatore.

Ecclesia Mater	Est de nomine Beatissimae Virginis Assumptae, erecta ante annos 150.		
Jus patronatus habet	Illustrissimus dominus comes ab Orsich, Sacrae Caesareo Regiae Apostolicae Majestatis generalis brigaderius.		
Ecclesiae structura	Murata est, vetus et angustissima, ampliacione et altari egens; de caetero utcumque provisiva.		
Habet proventus	Fixos ex capitali nullos, uti nec ex fundis, cryptis aut pulsu campanarum.		
	Ex eleemonyma et oblationibus circiter		f 30 x 18
			Summa perse
Domus parochialis	Lignea, ruinam minans, angusta, statui nec commoda nec conveniens.		
Parochus autem habet proventus			
1mo	Ex fundis, idest horto, ex quo pro usu domestico detracta operariorum mercede habet emolumenti in caulibus et rapis onera 8 a x 34		f 4 x 32
	Ex agro 4 jugerum de tritico metretas Pisonienses 6 a f 1 x 42		f 10 x 12
	De leguminibus metretas Pisonienses	1 1/2 a f 1 x 42	f 2 x 50
	De vineis fossarum 15 cubulos Pisonienses	20 a f 1 x 36	f 32 x –
	Ex foenili falcatorum 13 currus populares	6 a f – x 30	f 3 x –
	De lignis focalibus per colonos, quorum tres habet unius robatae, currus		
		150 a x 7	f 17 x –
	Ab eisdem colonis ex censu in parata a quolibet x 21	f 1 x 3	
	De coetero nihil, sive de hordeo, avena, siligine, gramine aut de quacumque alia specie		
2do	A baptisate x 3, solent baptisari 90		f 4 x 30
Ex stola, quae est	Ab introductione puerperae		f – x –
	A copulatione x 7, solent copulari 11		f 1 x 17
	Ab introductione neonuptae		f – x –
	A sepultura senioris x 31, solent sepeliri 27		f 22 x 57
	A sepultura junioris x 14, solent sepeliri 34		f 13 x 36
	Ex colleda nihil fixi, sed pro discretione populi acquirit in lino pondo		
	20 a x 7		f 2 x 20
3o	Nec ab hospite, domo aut inquilino, aliquid, sed a 40 sessionibus integris terrenorum, a qualibet sessione modios loci duos tritici et totidem millij, idest		
A parochianis	De tritico metretas Pisonienses	43 2/3 a f 1 x 42	f 74 x 28
	De millio metretas Pisonienses	43 2/3 a f 1 x 30	f 21 x 50

		Latus f 211 x 36	
		Translatus f 211 x 36	
	De alijs quibuscumque, sive in parata sive in natura quorumcumque, nihil.		
4to Ex sedecima	Nec sedecima, nec decima aut alia est in usu, sed solum a tribus suis colonis trahit parochus decimam et aquirit		
	De tritico metretas Pisonienses	3 1/5 a f 1 x 42	f 5 x 18
	De vino cubulos Pisonienses	3 1/2 a f 1 x 42	f 5 x 57
	Agnos	3 a f – x 17	f – x 51
	Ex commemorationibus a populo liberaliter oblati	f 25 x 8	
5to Ex fundatione domini terrestris etc.	Nec in natura, nec in parata aliquid, sed		
	A clementia Suae Maiestatis caesareo Regiae Apostolicae subsidium ex Cassa parochorum	f 20 x 52	
	Summa perse f 269 x 42		

Filiales autem habet

Primam Artich	Sancti Francisci Xaverij, erectam ante annos 52, distantem a matre 1/4 horae, concursu populi celebrem.		
Jus patronatus	Nullum.		
Ecclesiae structura	Murata et in bono statu, sufficienter provisiva necessario ornatu ac supellectile; eget turri et campana.		
Habet proventus	Nec ex capitali, nec ex fundis, cryptis aut pulsu campanarum, sed Ex eleemosyna marsupiali et oblationibus circiter f 15 x –		
	Summa perse		
2dam Damalij	Sancti Eliae Prophetae, distantem a matre 1 hora, cum coemeterio, erectam ante annos 100.		
Jus patronatus	Nullum.		
Ecclesiae structura	Murata est, vetus, eget saltem 2 casulis - una albi, altera nigri coloris - calice, alba ac renovatione altaris.		
Habet proventus	Nec ex capitali, nec ex fundis, cryptis aut pulsu campanarum, sed ex eleemosyna et oblationibus circiter f 8 x 6		
	Summa perse		
3tiam Jedercz	Sanctorum Omnium, ab immemorabili erectam, distantem a matre media secunda hora.		
Jus patronatus	Nullum.		
Ecclesiae structura	Murata, in statu commodo ac commode provisiva necessarijs.		
Habet proventus	Nec ex capitali, nec ex fundis, cryptis aut pulsu campanarum, sed ex eleemosyna et oblationibus circiter f 31 x 18		
	Summa perse		
4tam Ossoinik	Sancti Petri Apostoli, erectam ab immemorabili, cum coemeterio, distantem a matre 2 horis.		
Jus patronatus	Nullum.		
Ecclesiae structura	Murata, vetus, indiget saltem duabus casulis - una albi, altera nigri coloris - cum alba ac tobaleis ad altare.		
Habet proventus	Nec ex capitali, nec ex fundis, cryptis aut pulsu campanarum, sed eleemosyna marsupiali et oblationibus circiter f 29 x –		
	Summa perse		
5tam Agro ¹ Nobili Plementas	Sancti Antonij Abbatis, erectam ab immemorabili, cum coemeterio, distantem a matre una hora et media.		
Jus patronatus	Nullum.		
Ecclesiae structura	Murata, vetus, indiget quoque 2 casulis, itidem albis ac tobaleis ad altare.		
Habet proventus	Ex capitali nullos, nec ex fundis, cryptis aut pulsu campanarum, sed Ex eleemosyna marsupiali et oblationibus circiter f 25 x 14		
	Summa perse		

In quorum fidem etc., actum Lukovdolini, die 24. Aprilis 1769.

Matheus Vranich, m. p., canonicus Modrussiensis

pro parte illustrissimi et reverendissimi domini, domini episcopi

Prilog 3.**Prijepis dokumenta BAS, F II br. 38 B**

Circa parochiam Lukodoliensem

...

70. Hujus ecclesia<e> pro debitrice in priori conscriptione in florenis 346 existente ideo reflexio facta fuit, ut patronus cum parochianis de praemisso debito depurando cogitet; quia vero in moderna conscriptione hujus intuitu nulla fieret mentio, nec sciretur an debitum illud tempore intermedio expunctum habeatur vel minus, fine igitur obtinendae certae hac de re cognitionis praeattactae Dominationi Vestrae intimari, ut Consilium hoc locumtenentiale circumstantialiter per specifica eatenus informet. Caeterum

71. Siquidem praeter ampliacionem ecclesiae, in priori conscriptione desideratam, in moderna eadem ecclesia insuper etiam altari, ruinosa vero atque angusta domus parochialis reparatione integrali et ampliacione egeret, hinc cum comite ab Orsich, qui hoc in loco jure patronatus gaudere cernitur, atque parochianis eatenus agendum erit.

72. Parochi hujus proventus exponebatur in priori conscriptione, demptis ex Cassa parochorum participatis florenis 20 crucigeris 52, nec non pro commemorationibus florenis 25 crucigeris 30 velut arbitrariis et cum onere conjunctis, annue in florenis 228 crucigeris 56, moderna autem conscriptio testatur eundem ex solis redditibus parochialibus, demptis videlicet praespecificatis subsidionalibus et commemorationibus florenis, participare florenos 223 crucigeros 48 3/4, nulla proinde praehabiti subsidij ulterius eidem dependendi necessitate subversante, idem deinceps ex integro cassae attribuendum veniet.

73. In hac matre parochia numerantur filiales numero 5, quarum

1a est sancti Francisci Xaverij in Artich, cujus ecclesia turri et campana egere notatur,

2a in Damalij, in cujus ecclesia sacrae supellectilis defectus exponitur,

3a in Jedercz, nulli obnoxia reflexioni,

4a in Ossoinik, cujus ecclesia duabus casulis cum alba et tobaleis provideri desideratur,

5ta demum in Plementas, duabus aequae casulis totidemque albis ac tobaleis ad altare indigens.

Harum porro necessitatum intuitu, patronis nullis prae-existentibus, cum dominio terrestri et respective parochianis agendum erit.

...

POPIS CITIRANE LITERATURE

Antić, K., et al. (1984.): *Općina Vrbovsko: njena prošlost, njena sadašnjost*, Zagreb

Bogović, M. (1996.): Sadržaj izvješća senjsko-modruških biskupa u Rim od 1602. do 1919. godine, *Senjski zbornik* 23, Senj, 161-196

Bogović, M. (2001.): Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske II Novi vijek, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 7, Zagreb, 33-112

ur. Bogović, M. (2003.): *Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, Izvješća biskupa Svetoj Stolici (1602.-1919.)*, Zagreb

Burić, J. (2003.): *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*, Zagreb

Cvitanović, Đ. (1985.): *Sakralna arhitektura baroknog razdoblja*, Zagreb

Cvitanović, Đ. (1994.): Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja i Tipologija crkava, u: *Sveti trag – devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, Zagreb: 233-257 i 258-270.

Gatti Florentino, J. (1825.): *Delectus poetarum – par prima*, Budimpešta

Gettens, R. J., Stout, G. L. (1966.): *Painting materials - A short Encyclopedia*, New York

Horvat, A. (1975.): *Između gotike i baroka*, Zagreb

Horvat, A. (1982.): *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb

Howard, H. (2003.): *Pigments of English medieval Wall paintings*, London

Jeras Pohl, Z., Kovač, L. (1987.): *Crkva sv. Franje Ksavera u Ertiću, kraj Lukovdola – Konzervatorska studija*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb

Kašić, D. (1996.): *Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji*, Beograd

Koci, I. (2010.): Problemi sanacije donje zone oltara sv. Barbare u crkvi Uznesenja sv. Marije u Kloštar Ivaniću, *Portal* 1, Zagreb, 193-200

Kovačić, I. G. (1983.): *Sabrana djela*, sv. 5 – Pisma, Zagreb

Krulić, K., Majer Jurišić, K. (2013): *Rtić, Kapela sv. Franje Ksaverskog – Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja unutrašnjosti kapele*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Laszowski, E. (1902.): Popis i procjena dobara kneza Stjepana Frankopana-Ozaljskoga god. 1558., *Starine* 30, Zagreb, 177-211.

Lopašić, R. (1894.): *Hrvatski urbar*, Zagreb

Lopašić, R. (1895.): *Oko Kupe i Korane*, Zagreb

Lukinović, A. (2007.): *Župa Ivanić Grad*, Zagreb

Mirković, M. (1994.): *Barokna sakralna ikonografija na području Zagrebačke biskupije*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb, 129-151

Montagna, G. (1993.): *I pigmenti, Prontuario per l'arte e il restauro*, Firenze

Orlović, S. (2011.): *Manastir Gomirje*, Beograd Karlovac

Ožura, J. (2009.): *Župnija Oslinica: v deželi Petra Klepca*, Ljubljana

Perčić Čologović, I. (1981.): Fortifikacijski i sakralni spomenici, u: *Gorski Kotar, Delnice*

Radeka, M. (1975.): *Gornja krajina ili Karlovačko vladичество*, Zagreb

Sladović, M. (1856.): *Povesti biskupija II Senjske i Modruške ili Krbavske*, Trst

ur. Vanino, M. (1933.): *Misijska izvješća 17. i 18. vijeka (1668.-1728.)*, *Vrela i prinosi – zbornik za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima* 2, Sarajevo, 53-102

Vanino, M. (1936.): *Izvješće Bernarda Zuzzeria o misijama 1724.-1727.*, *Vrela i prinosi – zbornik za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima* 6, Sarajevo, 72-107

Vanino, M. (1940.): *Izvješće opata Bernarda Zuzorića o misijama g. 1727.-1742.*, *Vrela i prinosi – zbornik za povijest isusovačkog reda u hrvatskim krajevima* 11, Sarajevo, 116-184

Summary:

CONSTRUCTION AND ARRANGEMENT OF THE CHAPEL OF ST. FRANCIS OF KSAVER IN RTIĆ

The chapel of St. Francis of Ksaver in Rtić, as well as a number of smaller churches and chapels in the region of Gorski kotar, have so far not been extensively represented in expert literature and therefore a complete review thereof contributes to better knowing of sacral art in the region in the period from the 18th to the 20th century. The data collected from archive files present the history of

the chapel in more detail; from construction, equipment and interior design in the 18th century, works executed in the 19th century, to the events of the 20th century. Furthermore, the results of implemented conservation and restoration research have clarified the sequence of painting of the walls and vaults of the chapel, the setting up of the inventory and its original appearance.

